

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04

Національного університету

«Одеська юридична академія»

м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

В І Д Г У К

офіційного опонента **НОСІКА Володимира Васильовича**, доктора юридичних наук, професора, член-кореспондента НАПрН України на дисертаційну роботу **КАРАКАША Іллі Івановича «Теоретичні проблеми права власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. Юридичні науки.

Обсяг – 423 с.

Виконана на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права Національного юридичного університету «Одеська юридична академія» МОН України докторська дисертація І.І. Каракаша за обраною темою є актуальною, про що автор переконливо доводить у вступній частині свого наукового дослідження, акцентуючи увагу на тому, що однією з причин існуючих проблем у сфері використання та охорони природних об'єктів та їх ресурсів, здійснення прав на об'єкти природи є невідповідність чинного природоресурсного, екологічного законодавства сучасним тенденціям розвитку суспільних відносин, які виникають нині у сфері власності і здійснення права власності на природні об'єкти та їх ресурси, закріпленням у законодавстві стереотипних і застарілих науково-теоретичних концепцій «майнової власності», «виключної державної власності», «спеціального природокористування», недосконалістю законодавства у сфері забезпечення інтегрованого підходу до визначення права приватної і комунальної власності на природні об'єкти з одночасним закріпленням диференційованого правового регулювання відносин власності на природні об'єкти та їх ресурси у земельному, екологічному, природоресурсному, цивільному праві, недосконалістю інституційно-правових механізмів охорони і захисту права власності на природні об'єкти. До названих причин незадовільного стану у сфері здійснення права власності на природні об'єкти та їх ресурси автор справедливо відносить й те, що у сучасних доктринах земельного, екологічного права відносини природоресурсної власності залишаються недостатньо дослідженими. Відтак теоретичні і практичні

правові питання права власності на природні об'єкти та їх ресурси не мають належного методологічного обґрунтування, тому в Україні існує недосконала система правового регулювання відносин власності на природні об'єкти та їх ресурси.

За таких умов утверджені у суспільній свідомості і правосвідомості стереотипні уявлення, а також запозичені з радянського земельного, природоресурсного права і виражені в українському земельному, природоресурсному, екологічному законодавстві принципи і норми щодо світоглядного, наукового, філософського розуміння власності і права власності на природні об'єкти, можливих форм використання земель, лісів, надр, інших об'єктів навколишнього природного середовища та їх корисних властивостей на праві власності потребують наукового осмислення і вдосконалення в сучасних умовах з огляду на закріплені у ст.13, 14, 41 Конституції України імперативні приписи щодо права власності Українського народу на землю, надра та інші природні ресурси, здійснення суб'єктивних прав на користування природними об'єктами права власності народу, охорони землі як основного національного багатства.

До наведених аргументів дисертанта щодо актуальності теми роботи варто додати й те, що рецензовану роботу можна розцінювати як системне поглиблене дослідження проблем формування і розвитку сучасної філософії земельного, природоресурсного, екологічного права і законодавства України, яке базується на наукових джерелах з питань власності і права власності на об'єкти природи, які були опубліковані у різні історичні епохи вченими-юристами, а також вченими української школи земельного, аграрного, екологічного права упродовж останніх 27 років.

Порівняльний аналіз змісту, структури, висновків і рекомендацій дисертації з монографіями, а також докторськими та кандидатськими дисертаціями з питань права власності на природні об'єкти та їх ресурси таких українських вчених, як В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, В.В. Носік, О.Г. Бондар, О.А. Вівчаренко, П.О. Гвоздик, А.К. Соколова, П.Ф. Кулинич, І.О. Костяшкін, Р.С. Кірін, М.В. Шульга, Т. Є. Харитонova, І.О. Гиренко, А.М. Мірошніченко, В.К. Гуревський, В.Д. Сидор, О.І.

Настіна, В.В. Шеховцов та інших показує, що рецензована робота містить результати власних наукових пошуків автора, а проаналізовані наукові ідеї, положення, результати і тексти інших авторів мають посилання на використані наукові джерела. Дисертація не відтворює і не повторює висновків, положень раніше проведених наукових досліджень інших вчених, є авторською науковою працею у теорії земельного, природо ресурсного, екологічного права України, у якій вперше на рівні наукової концепції досліджено актуальні методологічні, філософські, теоретичні проблеми права власності на інтегровані і диференційовані природні об'єкти та їх ресурси в Україні, на підставі чого обґрунтовано нові науково-теоретичні положення і практичні пропозиції щодо правового регулювання та законодавчого забезпечення права власності на природні об'єкти та їх ресурси в системі природоресурсного і екологічного права.

Як зазначено у вступній частині роботи, дисертацію виконано відповідно до плану дослідницької роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права як складову плану науково-дослідної роботи НУ «Одеська юридична академія» з комплексної теми «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права на 2011-2015 роки (№ДР 0110U000671), а також у межах комплексної університетської теми «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (№.ДР 0116U001842). Аналіз змісту дисертації свідчить про те, що тема роботи має безпосередній зв'язок з науковими державними програмами щодо реалізації основних напрямів державної земельної, аграрної, екологічної політики, забезпечення раціонального використання та охорони об'єктів навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, сталого розвитку українського суспільства, адаптації екологічного законодавства України до права Європейського Союзу та інших програм, схвалених Верховною Радою України, у яких передбачається вирішення всього комплексу еколого-правових проблем у сучасних умовах.

Притаманний рецензованій роботі ступінь обґрунтованості розроблених дисертантом наукових положень, висновків і рекомендацій досягнутий шляхом

обрання автором відповідних методів наукового дослідження, ретельного опрацювання монографічної літератури, як вітчизняної, так і зарубіжної, періодичних видань, науково-теоретичного аналізу і офіційного тлумачення нормативних джерел України, використання і наукового аналізу рішень Верховного Суду в Україні, Конституційного Суду України, узагальнення матеріалів судової практики.

Достовірність сформульованих у дисертації положень зумовлена поставленою метою, визначеними завданнями наукового пошуку, прийнятими для проведення такого дослідження планом роботи, яким охоплено основні аспекти наукової проблеми: методологічні, філософські, економічні, теоретичні, конституційні і законодавчі основи власності і права власності на природні об'єкти та їх ресурси; визначення юридичної природи права природноресурсної власності на природні об'єкти та їх ресурси у інтегрованому та диференційованому правових режимах; концептуальні підходи до правових моделей регулювання відносин власності на природні об'єкти та їх ресурси у виключній та розділеній формах; формування інституту права природноресурсної власності в сучасній галузевій правовій системі України; правові засади, способи та механізм захисту і охорони права власності на природні об'єкти та їх ресурси.

Аналіз структури, змісту та наукових результатів рецензованої роботи показує, що визначені відповідно до мети завдання дослідження дисертант в цілому вирішив. На цій основі ним сформульовані власні наукові висновки та практичні рекомендації з досліджуваної теми, які вперше виносяться на захист, а також удосконалюють наявні юридичні конструкції, поняття і категорії, розвивають чимало висловлених у різні історичні періоди в науці земельного, екологічного, природоресурсного права положень, висновків, ідей щодо власності і права власності на природні об'єкти та їх ресурси, механізму правового регулювання відносин власності на землю, ліси, надра, інші природні об'єкти та їх ресурси, стану, ефективності, перспектив розвитку природоресурсного і екологічного законодавства у забезпеченні здійснення права власності на природні об'єкти та їх ресурси крізь призму набуття і реалізації суб'єктивних прав на землю, ліси, надра та

інші природні об'єкти, а також здійснення права власності народу, держави, територіальних громад на природні об'єкти у формі народної, виключної, розділеної власності.

Дисертаційна робота І.І. Каракаша в межах поставленої мети та завдань є самостійним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, проведеним з доктринальних позицій земельного, природоресурсного, екологічного права України, у якому шляхом формулювання нових та вдосконалення існуючих правових конструкцій, понять та категорій одержані нові теоретичні і практичні результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку науки екологічного права України в сучасних процесах глобалізації та необхідності забезпечення сталого розвитку, екологічної безпеки, реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Важливими є доробки дисертанта й для розвитку системи національного земельного, екологічного, природоресурсного, законодавства, удосконалення і поліпшення практики застосування норм чинного законодавства з питань правового регулювання відносин власності на природні об'єкти та їх ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в еколого-правовій науці України проведено комплексне наукове дослідження теоретичних і практичних проблем з осмислення методологічних, економічних, філософсько-правових основ власності на природні об'єкти та їх ресурси, здійснення природного права власності людини на використання об'єктів природи та їх корисних властивостей для задоволення власних і суспільних потреб, з об'єктивації цього права у Конституції України як позитивного права Українського народу на використання об'єктів природи відповідно до законів України, здійснення якого потребує нормативного регулювання, охорони і юрисдикційного захисту в умовах асоційованого членства України у ЄС та виконання міжнародно-правових зобов'язань щодо адаптації екологічного, природо ресурсного законодавства до права ЄС.

Дисертація виконана на високому науково-теоретичному рівні з огляду на проведений ретроспективний аналіз об'єктивних і суб'єктивних передумов формування у різні історичні періоди світоглядних позицій, загальної свідомості і

правосвідомості у суспільстві щодо власності і права власності на об'єкти природи, розробки науково-теоретичних і юридичних моделей правового регулювання відносин власності на об'єкти природи, сучасні дослідження методологічних основ права власності на речі, майно, об'єкти природи, природні ресурси, а також конституційних і законодавчих засад здійснення права власності на об'єкти та їх ресурси для задоволення власних і суспільних потреб, на авторські спроби визначити правові поняття, терміни, форми, способи захисту права природно-ресурсної власності, на застосування порівняльного методу дослідження у пошуку відповіді на питання щодо особливостей здійснення права природно-ресурсної власності у запропонованих дисертантом формах крізь призму закріплених у Конституції України та загальних законах положень щодо набуття і реалізації права власності на землю, ліси, водні об'єкти, об'єкти рослинного і тваринного світу, природно-заповідного фонду тощо.

На основі проведеного аналізу норм Конституції України, чинного земельного, природно-ресурсного, екологічного законодавства, вивчення наукових джерел, судової практики, діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування з питань здійснення права власності на природні об'єкти та їх ресурси, а також дослідження юрисдикційного захисту такого права у дисертації зроблена спроба науково обґрунтувати нову концепцію правового регулювання відносин власності на природні об'єкти, суть якої зводиться до того, що природне право людини на використання об'єктів природи та їх корисних властивостей має базуватися по-перше, на об'єктивних чинниках навколишнього природного середовища, по-друге, на загальнотеоретичній презумпції правомірності дій людини на здійснення права власності об'єктами природи відповідно до Основного закону держави, що узгоджується з принципом верховенства права, який має бути покладений в основу законодавчого визначення правових форм виключної і розділеної власності та нормативного забезпечення механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері здійснення суб'єктивного права природно-ресурсної власності в Україні.

Відтак позитивним у роботі є, насамперед, те, що дисертант намагається обґрунтувати нову світоглядну позицію і доводить, що в сучасних умовах здійснення права власності на об'єкти природи та їх ресурси не може базуватися виключно на суб'єктивному привласненні природних об'єктів як створених людиною речей та інших об'єктів матеріального світу, оскільки, на думку дисертанта, в результаті речових зв'язків з собі подібними індивід асоціюється з соціумом і соціальними спільнотами – сім'я, рід, община, група, колектив, громада, і у такому сенсі можна говорити про органічну властивість власності, притаманної особистості, людським об'єднанням та суспільству в цілому. Тому автор дисертації пропонує нову концепцію юридичної моделі права власності на природні об'єкти та їх ресурси, яка базується по-перше, на природному праві людини на задоволення своїх життєвих потреб від використання об'єктів природи та їх корисних властивостей, по-друге, на положеннях Конституції України щодо права власності Українського народу на землю, надра та інші природні ресурси, по-третє, на основі верховенства права, по-четверте, на тому, що здійснення права власності на природні ресурси має відбуватись у виключній і розділеній формах власності шляхом набуття і реалізації суб'єктивних прав на об'єкти природи та їх ресурси; по-п'яте, на забезпеченні юрисдикційними засобами охорони і захисту права власності на природні об'єкти та їх ресурси.

Аналіз змісту та основних результатів дисертаційної роботи, які винесені на захист, показує, що авторське визначення таких понять, як «право природноресурсової власності у об'єктивному розумінні», «право природноресурсової власності у суб'єктивному розумінні», «природні ресурси як об'єкти права власності», визначення критеріїв визнання об'єктів природи та їх ресурсів основним національним багатством, що перебувають під особливою охороною держави, характеристика істотних ознак права природноресурсної власності як еколого-правової категорії, визначення форм здійснення права власності на природні ресурси тощо викликають науковий інтерес та можуть використовуватися для теоретичного аналізу у науково-освітній сфері та у практичному застосуванні у діяльності органів державної влади і місцевого

самоврядування, а також у судовій практиці при вирішенні спорів з питань здійснення права власності на природні об'єкти та їх ресурси.

Заслуговують підтримки намагання автора дисертації сформулювати власне визначення поняття права власності на природні об'єкти та їх ресурси в об'єктивному і суб'єктивному розумінні як систему правових норм, що закріплюють, охороняють і захищають суспільні відносини власності та привласнення предметів природи і матеріальних благ в інтересах окремих осіб, їх об'єднань, громад, держави або всього суспільства та визначають їх можливості щодо володіння, користування і розпорядження цими об'єктами своєю владою в межах, встановлених законом(с.91). Адже до цього в українській доктрині земельного права поняття права власності визначались переважно у суб'єктивному значенні або ж у об'єктивному розумінні. Тому таке визначення розширює коло наукових поглядів щодо розкриття юридичної сутності права власності на землю та інші природні об'єкти і ресурси у теорії земельного, природо ресурсного, екологічного права.

Як вагомий внесок у розвиток сучасної доктрини земельного, природно ресурсного, екологічного права можна розглядати теоретичні положення щодо права власності відтворюваних, важко відтворюваних і не відтворюваних природних об'єктів, які, на думку автора, за аналогією із визначенням юридичної долі відтворених товарно-матеріальних об'єктів має надаватися суб'єктам, які їх відтворили (с.96), оскільки в теоретичному плані ці проблеми залишаються мало дослідженими у науці природо ресурсного права, а також не врегульовані належним чином у законодавстві та складно вирішуються у практиці застосування земельного, природо ресурсного, цивільного, екологічного законодавства України.

Заслуговує підтримки сформульоване у дисертації визначення поняття інтегрований природний об'єкт як складова природного середовища, який знаходиться у безпосередньому зв'язку з іншими природними системами і може використовуватися з метою задоволення сельбищ них, поселенських, господарських, економічних, рекреаційних, оздоровчих, культурно-естетичних та інших потреб людини і суспільства, а також забезпечує якість середовища існування усіх живих

істот і має відповідний правовий режим, встановлений законом(с. 118). На думку дисертанта таке розуміння правової природи інтегрованого природного об'єкта дозволяє визначити юридичну сутність природних ресурсів як стійку властивість природного об'єкта та природного середовища в цілому, що є стабільним джерелом для здійснення соціально-економічних, виробничо-господарських, побудово-споживчих та інших видів діяльності з метою задоволення різноманітних потреб людини і суспільства, використання й охорона якого регламентується законом(с.119). Відтак, не можна не погодитись з твердженням дисертанта про те, що правовий режим власності на природні об'єкти та поновлювальні і не поновлювальні, відтворювальні і не відтворювальні, вичерпні та невичерпні, природні ресурси характеризується як інтегрованими, так і диференційованими ознаками, що має не лише науково-теоретичне значення для доктрини земельного, природоресурсного, екологічного права, а й для практики законотворення та застосування законодавства.

Особливу наукову цінність для розвитку науки екологічного права становлять теоретичні висновки і практичні рекомендації дисертанта щодо співвідношення і взаємодії права всенародної і державної власності, а також здійснення права комунальної власності на природні об'єкти та їх ресурси відповідно до Конституції України. При цьому дисертант вважає, що за змістом норм Основного закону держави народна власність на природні ресурси має виключний характер, проте право виключної власності народу не усуває від природноресурсової власності інших суб'єктів права і водночас у законодавстві передбачається механізм здійснення народом права власності на природні об'єкти. Відтак дисертант пропонує провести уніфікацію різних дефініцій права власності у кодифікованих і звичайних законах, що дозволить позбутися рудиментів минулої законодавчої термінології та забезпечить прискорення процесу подолання стереотипного уявлення про право власності на природні багатства країни (с. 345-346).

Значний науковий інтерес становлять положення, висновки і рекомендації щодо юридичної природи права розділеної власності, на основі якої, на думку дисертанта, можна забезпечити ефективне регулювання державної та комунальної

природноресурсової власності за участю органів державної влади і місцевого самоврядування, а у корпоративних приватних відносинах власності розділена участь у здійсненні власницьких правомочностей забезпечується на праві спільної власності, а саме: на праві спільної часткової та спільної сумісної власності (с.347).

У дисертації обґрунтовано стверджується, що у законодавстві мають би визначені правові основи здійснення права розділеної власності на природні об'єкти. У цьому зв'язку логічним вбачається проведене дисертантом дослідження сучасного стану законодавчого забезпечення та правового регулювання відносин власності на природні об'єкти народної, державної і комунальної власності, на основі чого зроблені висновки і рекомендації про те, що найбільш оптимальним засобом усунення суперечностей за законодавстві щодо здійснення права власності на природні об'єкти є приведення діючих природноресурсових кодексів у відповідність до Конституції України в частині визначення правового режиму природних об'єктів, встановлення правооб'єктності природних ресурсів і правосуб'єктності представницьких органів та органів виконавчої влади, засобів і меж реалізації власницьких правомочностей останніми, способів захисту права власності на природні багатства тощо.

Вагомим внеском у розвиток теорії сучасного українського природо-ресурсного і екологічного права можна вважати зроблений у дисертації висновок про необхідність повернення до науково-теоретичного визнання природо-ресурсного права, яке поряд з екологічним правом, у перспективі може реально претендувати на роль фундаментальної галузі національної правової системи (с.348-349)

Наведений вище перелік позитивних сторін дисертаційної роботи не вичерпує всіх наукових положень, висновків, рекомендацій, які визначають наукову новизну дисертаційного дослідження І.І.Каракаша. Однак і цього достатньо, щоб стверджувати, що за умови утвердження в науці екологічного права і запровадження у практику законотворення і правозастосування висновків, положень і практичних рекомендацій цієї роботи в Україні можуть відбутися позитивні зміни у сфері

правового регулювання суспільних відносин щодо використання, охорони, збереження і відтворення природних об'єктів права власності Українського народу.

Положення і висновки рецензованої дисертації мають значення для подальшого розвитку теорії природоресурсного та екологічного права в Україні. Практичне значення висновків дисертації І.І. Каракаша полягає у можливості їх використання у правотворчому процесі, правозастосуванні, науково-дослідній роботі, навчальному процесі, у діяльності центральних та місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Як зазначається у дисертації і авторефераті, результати дослідження пройшли апробацію і доповідалися на багатьох науково-практичних форумах міжнародного, національного, регіонального і місцевого рівня. Наукові ідеї, погляди, положення, висновки і рекомендації автора дисертації достатньо відображені двох монографіях та у 53 статтях, опублікованих у національних виданнях України, п'ять з яких опубліковані у зарубіжних виданнях, а також у наукових виданнях, підручниках і навчальних посібниках, у матеріалах і тезах виступів наукових форумах міжнародного, національного, регіонального та місцевого рівня.

Автореферат дисертації і публікації автора з достатньою повнотою відображають зміст дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу І.І. Каракаша, варто зауважити, що окремі положення, висновки, рекомендації цієї наукової праці не сприймаються однозначно так, як вважає автор, оскільки мають дискусійний характер або ж потребують додаткової аргументації.

Досліджуючи юридичну сутність права власності у суб'єктивному розумінні як нормативно забезпечену можливість суб'єкта мати у власності об'єкти природи та їх ресурси крізь призму здійснення суб'єктивного права власності дисертант вважає, що суб'єктивне право власності має таку істотну ознаку, як «своя влада власника», «своя воля», «власницька владна воля», яка має спиратися на закон і надає власнику визнану законом можливість здійснювати свою волю (с.85-86). На думку дисертанта, така ознака дозволяє відмежовувати право власності від інших прав на природні об'єкти та їх ресурси. Підтримуючи намагання автора розширити

світоглядні підходи до розуміння права власності на об'єкти природи та їх ресурси, не можна, водночас не зауважити, що вживання терміну «своя влада» до визначення поняття права власності як в теоретичному так і практичному аспектах вбачається дискусійним, оскільки потребує, по-перше, законодавчого визначення цього поняття як юридичної категорії, по-друге, своя влада як виявлення своєї волі власника характеризує не сутність права власності, а право-дієздатність суб'єкта як власника діяти на свій розсуд у володінні, користуванні і розпорядженні об'єктами природи та їх ресурсами, що закріплено у ст. 41 Конституції України; по-третє, потребує визначення поняття «власницька владна воля». Крім того, не зовсім зрозумілою є наукова позиція дисертанта про те, що для визначення права власності у суб'єктивному розумінні така ознака, як «інтерес» не має значення, оскільки потреби та охоронювані законом інтереси детермінують поведінку особи, тобто вияв волі набувати у власність землю та інші природні об'єкти, використовувати їх, вирішувати юридичну долю (86-87). Адже без потреб та інтересів і волевиявлення не можна, наприклад, примусити особу приватизувати земельну ділянку, придбати ділянку за договором, оформити спадщину на майно і земельну ділянку тощо.

Досліджуючи інтегрований характер природних об'єктів права власності, які поєднують у собі природні властивості і антропогенний вплив, дисертант стверджує, що вони набувають стану об'єктів використання й охорони, якщо їхнє основне функціональне призначення носить екологічний характер (наприклад, охорона ґрунтів, відтворення водойм, захист лісів тощо), проте вони не становляться об'єктами правової охорони, якщо їхнє основне призначення має економічний характер (наприклад, посіви сільськогосподарських культур, багаторічні насадження, облаштування водозабору тощо) (с.108). З цим важко погодитись, оскільки правова охорона природних об'єктів не завжди є самоціллю виключно для їх збереження, відтворення як об'єктів природи, а має бути спрямована також на раціональне використання, відтворення природних властивостей, збереження, охорону у процесі господарської діяльності. Тому не можна розривати, наприклад, правову охорону ґрунтів від правової охорони багаторічних насаджень, водних

об'єктів від аквакультури та водних ресурсів, лісу і рослинного та тваринного світу, живих організмів тощо.

Досліджуючи правові проблеми права власності на диференційовані об'єкти і природні ресурси у дисертації крізь призму аналізу офіційних, наукових та інших джерел розкривається сучасний стан використання і охорони земель, водних об'єктів, лісів, надр, рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, що, звичайно, підтверджує актуальність теми рецензованої роботи та обґрунтовує достовірність наукових положень та висновків автора. Водночас у цьому підрозділі дисертації автору варто було б більше уваги зосередити на пошуку відповідей на проблемні питання щодо ефективності чи не ефективності закріпленої у Конституції України, ЗК України, ВК України, Лісовому кодексі України та інших законах юридичної моделі права власності на природні об'єкти та їх ресурси, оскільки у сучасних доктринах земельного, природо ресурсного, екологічного права тривають гострі дискусії навколо того, чи можна у Конституції України визнавати землю, надра інші об'єкти природи власністю Українського народу, чи треба говорити про національне надбання народу, в чому полягає соціальна функція права власності на природні об'єкти та їх ресурси тощо.

Зокрема, щодо соціальної функції права власності на об'єкти природи, то у дисертації соціальні аспекти права власності на землю та інші природні об'єкти проходять «червоною лінією» крізь зміст всієї роботи, що є позитивним для таких наукових досліджень. Водночас у дисертації доцільно було б провести науково-теоретичний аналіз норм ст. 13 Конституції України щодо здійснення права на загальне користування об'єктами права власності Українського народу крізь призму набуття і реалізації права власності, наприклад, на землю надра, ліси, водні об'єкти тощо. Адже потреба у такому дослідженні зумовлена тим, що у Конституції України всі громадяни визнаються Українським народом, який є власником землі, надр та інших природних об'єктів та їх ресурсів, проте у чинному земельному, гірничому законодавстві такі громадяни не мають реального доступу до використання надр для власних потреб через законодавчо закріплену монополію держави на володіння, користування і розпорядження надрами, використання їх

властивостей та встановлені обмеження і заборони громадянам користуватись надрами для своїх потреб. Крім того, саме крізь призму норм ст. 13 Конституції України доцільно було б дати правову оцінку суб'єктам права спеціального користування надрами щодо забезпечення громадянам можливості доступу до загального використання надр та їх властивостей для задоволення власних потреб, оскільки саме через право спеціального надрокористування громадяни позбавлені права на використання тих чи інших ресурсів надр для оздоровлення, лікування, задоволення естетичних і духовних потреб тощо.

Одним з висновків, який вперше виноситься на прилюдний захист, є наукове обґрунтування необхідності відтворення у правовій системі України концепції права виключної або народної власності і розділеної власності на природні об'єкти та їх ресурси. При цьому така концепція має базуватись, з одного боку, на закріплених у нормах ст. 13 Конституції України імперативів щодо права власності Українського народу на землю та інші природні об'єкти, з другого – на нових законодавчих засадах здійснення права державної, комунальної власності на природні об'єкти та ресурси. Водночас у дисертації стверджується, що конституційне закріплення правосуб'єктності народу на природні об'єкти носить скоріше соціально-економічний та політико-правовий характер, оскільки, на думку дисертанта, народ практично не може здійснювати правомочності власності на природні ресурси, тому правомочності володіння, користування і розпорядження природними об'єктами та їх ресурсами у конституційному порядку «делеговано» органам державної влади та місцевого самоврядування (с. 246).

При цьому наведені у дисертації аргументи в обґрунтування такої точки зору автора дисертації не сприймаються однозначно так, як вважає дисертант, оскільки по-перше, положення ст. 13 Конституції України необхідно розглядати, насамперед, як нормативні імперативи, принципи, правила, які мають юридичний зміст і своє функціональне призначення у регулюванні суспільних відносин права власності на природні об'єкти у системному зв'язку «об'єкти - земля, надра, інші природні ресурси, - суб'єкти – Український народ – зміст – володіння, користування, розпорядження»; по-друге, у Конституції України передбачається можливість

безпосереднього здійснення права власності на землю та інші природні об'єкти; по-третє, закріплені у ст. 13 Конституції України положення щодо здійснення прав власника на землю від імені Українського народу передбачають не делегування правомочностей власника від народу до держави, а закріплюють самостійну юридичну модель здійснення прав власника на землю, яка не є тотожною юридичним моделям «делегованих повноважень», «управління природними об'єктами», «державного регулювання», «здійснення державної влади», «розщепленої власності» тощо; по-четверте, юридична природа конституційної норми щодо здійснення прав власника на землю від імені Українського народу була досліджена автором цього відгуку у монографії і докторській дисертації з проблем здійснення права власності на землю Українського народу.

У дисертації є й інші висновки, положення, твердження, ідеї автора щодо яких можна висловлювати критичні зауваження, заперечення, наводити аргументи щодо їх достовірності, обґрунтованості тощо. Водночас зазначені вище зауваження істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи І.І. Каракаша, який, маючи ґрунтовні знання із загальної філософії, філософії і теорії права, теорії земельного, природо-ресурсного, екологічного та інших галузей права, великий досвід професійної роботи у сфері правознавства, на державній і дипломатичній службі, у органах місцевого самоврядування, у вищих юридичних навчальних закладах, на високому професійному рівні провів фундаментальне наукове дослідження за темою дисертації, сформулював важливі для науки теоретичні висновки, зробив і обґрунтував практичні рекомендації.

Резюмуючи висловлені у цьому відгуку позитивні наукові доробки дисертанта, а також критичні зауваження щодо окремих положень, висновків і рекомендацій дисертації, можна стверджувати, що дисертація І.І. Каракаша є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому автор зміг розв'язати нові теоретичні і практичні завдання щодо еволюції, стану, тенденцій, перспектив правового регулювання відносин власності на природні ресурси та їх об'єкти, удосконалення системи і структури екологічного та природоресурсного права і законодавства.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених вимог, для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладання матеріалу. Робота відрізняється смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю структури і змісту.

Загальний висновок: Дисертація **КАРАКАША Іллі Івановича «Теоретичні проблеми права власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні»** є комплексною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні положення щодо здійснення права власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні, і які в сукупності можна оцінювати як вирішення важливого наукового завдання в українській науці екологічного права. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12 та 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (із наступними змінами), а її автор – Каракаш Ілля Іванович заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор кафедри
земельного та аграрного права
юридичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, професор,
член-кореспондент НАПрН України
18.09.2018 р.

 В.В. НОСІК

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА Н.
18.09.2018

